

A „főváros“ huszonöt esztendeje

Negyed századdal ezelőtt, mikor a Magyarország megindult, jóval kisebb város volt Budapest. A Danapart körül a régi Városház-téren állt a Régi-Városháza, a Lipót-utcában bérházak közé beékelve az Új-Városháza és ez a két épület bőségesen elegendő volt a főváros összes központi hivatalainak. A kerületekben működő előjáróságok még csak akkor szerveződtek igazi hivatalokká s jóformán helyiség nélkül kezdték el működésüket.

A pusztulásra ítélt Régi-Városházában volt a polgármesteri hivatal, az Új-Városházán az alpolgármesteri és a főpolgármesteri hivatalok. Három Károly kormányozta a várost: Ráth Károly főpolgármester, Kammermayer Károly polgármester és Gerlóczy Károly alpolgármester. Egészen 1896-ig.

Akkor kezdődtek a esérék. Jöttek új nevek, új emberek és új hatalmas fejlődést szolgáló irány a főváros közéletében. Az azóta eltelt idő ugyszólván átcserelte a város képét.

Eltűnt a lóvasút, a petroleum világítás, a hajóhidak, a hepe-hupás makadám utca burkolat, a szüretlen Dunavíz, a nyitott csatorna és lassan-lassan modern világvárosi színezetet kapott Budapest.

A köz- és magánépületek egész sora készült, de olyan megelegetést, mint akkor, — abban az időben — egy sem keltett, mint Tisza Kálmán és később Szapáry Gyula miniszterelnöknek az a jelentése, hogy a várbeli öreg udvarházat a király átépíti és valóságos palotát állít a helyére.

Igen nagy örömet keltett az a hír, különösen amikor már Bánffy alatt azt is beszélték, hogy számtalan milliókat szántak erre a célra. Persze két dologra nem gondoltak akkor. Az egyik, hogy ezeket a számlálatlan milliókat nem az udvartartás fogja fizetni, a másik, hogy a sors mégis csak igazságot szolgáltat és a drága befektetés, amibe az új királyi palota került, mégis csak a nemzet közkincese lesz. Akkor nem beszéltek erről, ilyesméről nem is álmodtak.

A palota épült és nyelte a milliókat. Mikor a harmincadik milliónál tartottak, Tisza István volt a miniszterelnök s ő bírta rá az építő bizottságot, hogy ne nyagassák az udvari pénztárt a felgyülemlett tartozások fizetésére, hanem előlegezzék a szükségleteket az állampénztárból és az udvar kisebb részletekben fogja a befektetést visszatéríteni. Így is történt.

Az állampénztár előlegezte az építési kiadásokat és mikor az építkezést lezárták és összeállították a számlát, a végösszeg meghaladta a 38 milliót és ezt a csinos kis költségvetést prezentálni akarták az udvarnak.

Ekkor Tisza újra közbelépett, hogy ne zaklassák az udvart. A kilenc millióról tizenegy millióra felemelt udvartartási költségből nem futja a törlesztés, hanem legyen gavallér a nemzet, fizesse ki az egész számlát és ajándékozza a palotát a királyi háznak. Akadtak azonban bátor hangok, amelyek nem mindenben helyeselték a Tisza álláspontját. Nem kifogásolták, hogy a nemzet magára vállalja ezt a gavallér szerepet, de csak két kikötés ellenében:

Az első az volt, hogy az egész királyi palota felke a hozzátartozó részletekkel és felépítményekkel együtt egy telekkönyvi testben elidegeníthetetlen tulajdonként telekkönyvezessék a Magyar Szent Korona javára. A másik kikötés csupán használati jogot biztosít az udvar részére. Tisza kénytelen volt elfogadni ezt a két kikötést és így fizette az ország a királyi palota óriási költségeit.

De ez csak egy igen szerény mozzanata az elmúlt huszonöt esztendőnek. A főváros ugyszólván ugrásszerűen emelkedett. Hiszen alig száz évvel ezelőtt a régi Pest-Buda és Óbuda mindössze 60.000 lakost számlált, míg 1914-ben — amikor még pontos statisztikai adatok álltak rendelkezésre — 900.000 volt a lakosság száma. Huszonöt évvel ezelőtt alig 10.000 ház, a legutóbbi összeírás szerint pedig 19.637 a lakóházak száma, amelyekben 161.234 lakás van.

És rengeteg a középületeknek és magánpalotáknak száma, amelyek ezalatt a huszonöt év alatt Budapesten épültek.

A templomok közül elkészült a Bazilika, a Mátyástemplom a Halászbástyával és több kerületi templom. A középületek sorában az Országháza, a Kuria, az Igazságügyi és Pénzügy-

minisztérium, a Főszámszék, a Telefonpalota, a Központi Jársbiróság, a Postatakarékpénztár, a Közmunkáktanácsa, az V., VI., VIII. és X. kerületi előjáróságok palotái, továbbá az Ügyvédi Kamara és a Kereskedelmi és Ipar-kamara palotája. Félben maradt a háboru miatt az Országos Levéltár és a Pestvidéki Törvényszék palotájának az építkezése.

A kulturális épületek között van az Iparművészeti, Szépművészeti, Közlekedési és Mezőgazdasági muzeum, a Mücsarnok és az új Allatkert.

Itt említhetjük meg a színházakat, ilyenek: a Vig, a Magyar, a Király és az Uránia tudományos színház, a budai Vigadó, a Zene-palota és egy csomó mozi.

A legtöbbet áldozott a főváros az iskolákra. Ott is tevékeny részt vett az adakozásban, amikor az állam épített, de még többet tett a maga hatáskörében. Csupán a *Bárczy* polgármestersége alatt eltelt idő egy kis szakaszában 1909-től 1912-ig ötvennél több új iskolaépületet emeltek, ezer osztályteremmel, majdnem ugyanannyi egyéb helyiséggel és körülbelül 30,000.000 korona költséggel.

Az évek óta tartó gazdasági válság határt szabott ennek a rohamos fejlődésnek és még jobban megakasztotta az ötesztendő háboru. Ez a csapás lassan mulófélben van felőlünk és reménykedve várjuk azt az új világot, amely a fejlődésnek új korszakát nyitja meg Budapest életében és amelyet ugyanazzal a buzgósággal és önzetlenséggel szolgál a „Magyarország”, mint az elmúlt huszonöt esztendő alatt, amikor minden közügyben, minden közalkotásban tevékenyen küzdött, hogy a főváros nagyszabású fejlődését előmozdithassa.

Geley József.